

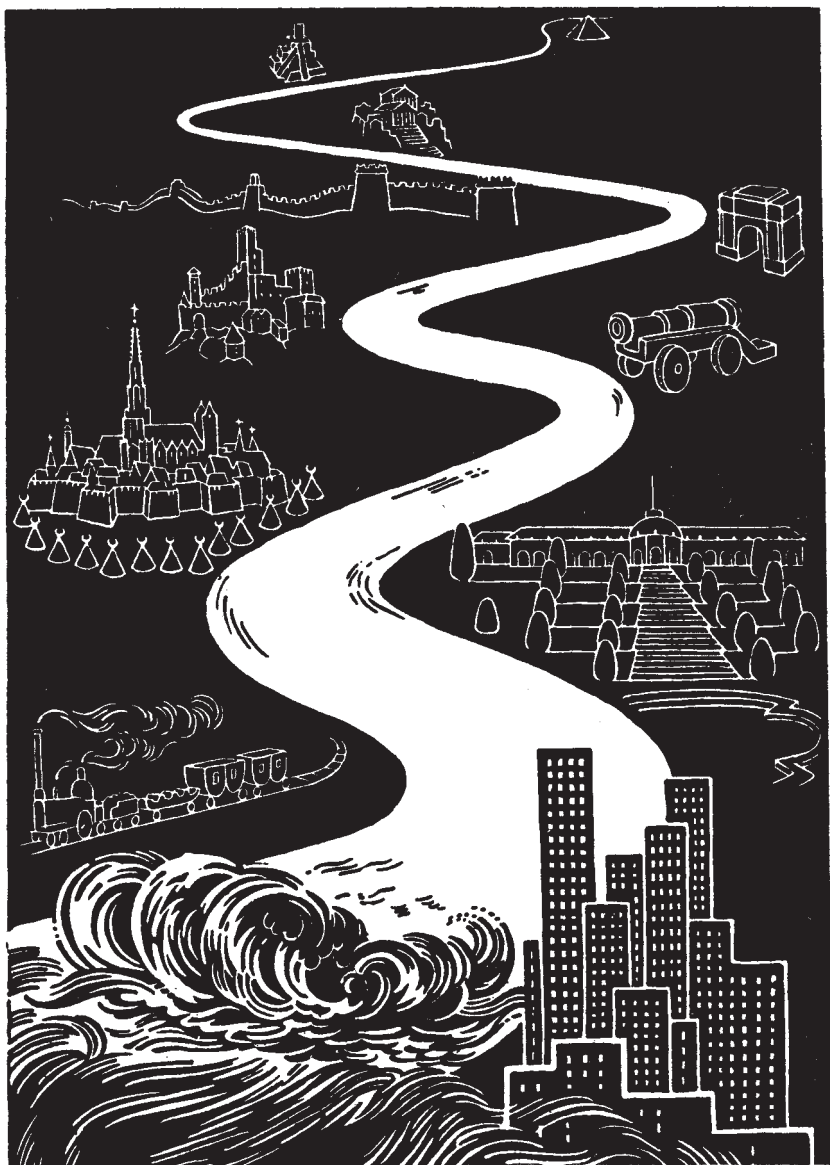
Ernst H.
Gombrich

Stručné dejiny
sveta
pre mladých
čitateľov

Stručné dejiny
sveta pre mladých
čitateľov

Čo tu vidíš na rieke času? Všetličo už poznáš. V diaľke na horizonte sú egyptské pyramídy postavené pred takmer 5 000 rokmi, potom babylonská veža, aténska Akropola, Veľký čínsky múr, rímsky víťazný oblúk, rytiersky hrad, kanón, Viedeň obliehaná Turkami, zámok Fridricha Veľkého v Postupime, prvá železnica a moderné mrakodrapy.

Ernst H. Gombrich

Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov

„So spomienkou je to už tak.
Svietime si ňou do minulosti.“

slovart

Pre Ilse

Pretože si mi ochotne načúvala,
navždy Ti patrí táto knižka.

Viedeň október 1935 Londýn február 1998

Kniha vyšla prvýkrát ako
„Weltgeschichte von der Urzeit bis zur Gegenwart“
vo vydavateľstve Steyermühl-Verlag, Viedeň 1936.

Copyright © 1985 DuMont Buchverlag, Köln; 1998 Der Aktualisierten
Neuausgabe DuMont Buchverlag, Köln; 2004 Der Aktualisierten
Neuausgabe DuMont Literatur und Kunst Verlag, Köln
Translation © Vladimír Varsík 2008, 2016
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2008

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť
reprodukováaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek
prostriedkami, či už elektronickými alebo mechanickými, vo forme
fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo
budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho
písomného súhlasu vydavateľa.

Prvé slovenské vydanie
Z nemeckého originálu

Ernst H. Gombrich: Eine kurze Weltgeschichte für junge Leser

preložil PhDr. Vladimír Varsík, PhD.

Zodpovedný redaktor Stanislav Fides

Editorka Zuzana Šeršeňová

Typografia Alias Press, s. r. o., Bratislava

Tlač FINIDR, s. r. o., Český Těšín

ISBN 978-80-556-2390-0

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

www.slovart.sk

Obsah

<i>Predslov k vydaniu v roku 2004</i>	13
<i>Kedysi bol raz</i>	17
Minulosť a spomienka • Predtým, než sa objavil človek • Veľ- jaštery • Zem bez života • Slnko bez Zeme • Čo je história?	
<i>Najväčší vynálezcovia, akí kedy žili</i>	20
Spodná čefusť z Heidelbergu • Neandertálec • Prehistória • Oheň • Nástroje • Jaskynní ľudia • Reč • Maľby • Kúzla • Doba ľadová a staršia doba kamenná • Mladšia doba ka- menná • Nákolné stavby • Doba bronzová • Ľudia ako ty a ja	
<i>Krajina na Níle</i>	27
Kráľ Menes • Egypt • Hymnus na Níl • Faraón • Pyramídy • Náboženstvo starých Egypťanov • Sfinga • Hieroglyfy • Pa- pyrus • Pád Starej ríše • Achnatonove reformy	
<i>Nedela, pondelok...</i>	34
Mezopotámia dnes • Vykopávky v Ure • Hlinené tabuľky s klinovým písmom • Chammurapiho zákonník • Kult hviezd • Pôvod názvov dní v týždni • Babylonská veža • Nabukadnesar	
<i>O jedinom bohu</i>	42
Palestína • Abrahám z Uru • Potopa sveta • Egyptské zaja- tie • Mojžiš a vyslobodenie z Egypta • Saul, Dávid, Šala- mún • Rozdelenie ríše • Zničenie Izraela • Proroctvá • Ba- bylonské zajatie • Návrat • Starý zákon a viera v Mesiáša	
<i>T.Y. D.O.K.Á.Ž.E.Š. Č.Í. T.A.Ť</i>	47
Hláskové písmo • Feničania a ich obchodné kolónie	
<i>Hrdinovia a ich zbrane</i>	49
Homérove eposy • Schliemannove vykopávky • Králi mor- ských pirátov • Kréta a labyrint • Sťahovanie Dórov • Pies- ne hrdinov • Grécke kmene a ich kolónie	

<i>Nerovný boj</i>	56
Peržania a ich viera • Kýros dobýja Babylon • Kambýses v Egypte • Dareiova ríša • Povstanie Iónov • Prvá vojenská výprava • Druhá vojenská výprava a bitka pri Maratóne • Xerxova výprava • Termopyly • Bitka pri Salámíne	
<i>Dve malé mestá v jednej malej krajine</i>	62
Olympijské hry • Delfská veštiareň • Sparta a spartanská výchova • Atény • Drakón a Solón • Ľudový snem a tyrania • Periklovo obdobie • Filozofia • Sochárstvo a maliarstvo • Architektúra • Divadlo	
<i>Osvietený a jeho krajina</i>	69
India • Mohendžo-daro, mesto staré ako Ur • Príchod Indov • Indoeurópske jazyky • Kastový systém • Brahma a sťahovanie duší • „To si ty“ • Kráľovský syn Gautama • Osvietenie • Vykúpenie z bolesti • Nirvána • Buddhovi nasledovníci	
<i>Veľký učiteľ veľkého národa</i>	76
Čína pred Kristovým narodením • Čínsky cisár a kniežatá • Význam čínskeho písma • Konfucius • Zmysel foriem a zvykov • Rodina • Panovník a poddaný • Lao-c’	
<i>Najväčšie dobrodružstvo</i>	82
Peloponézska vojna • Delfská vojna • Filip Macedónsky • Bitka pri Chaironei • Pád Perzskej ríše • Alexander Veľký • Zničenie Těb • Aristoteles a jeho náuka • Diogenes • Dobytie Malej Ázie • Gordický uzol • Bitka pri Isse • Dobytie Tyru a Egypta • Alexandria • Bitka pri Gaugamelách • Ťaženie do Indie • Póros • Alexander – vládca Východu • Alexandrova smrť a jeho nasledovníci • Helenizmus • Alexandrijská knižnica	
<i>Ďalší bojovníci a nové bitky</i>	93
Itália • Rím a povest o založení mesta • Stavovské zápasy • Zákony dvanástich tabúl • Rímska povaha • Galovia ohrozujú Rím • Podmanenie Itálie • Pyrrhos • Kartágo • Prvá púnka vojna • Hannibal • Pochod cez Alpy • Quintus Fabius Maximus • Bitka pri Kannách • Posledné vzopätie • Scipionovo víťazstvo nad Hannibalom • Dobytie Grécka • Cato • Zničenie Kartága	

<i>Nepriateľ histórie</i>	100
Cisár Čchin Š'-chuang-ti • Pálenie kníh • Kniežatá dynastie Čchin a meno Čína • Veľký čínsky múr • Dynastia Chan • Vzdelaní úradníci	
<i>Vládcovia západného sveta</i>	103
Rímske provincie • Cesty a vodovody • Légie • Bratia Gracchovci • Chlieb a hry • Marius • Kimbrovia a Teutóni • Sulla • Povstania otrokov • Iulius Caesar • Vojny v Galii • Víťazstvo v občianskej vojne • Kleopatra • Reforma kalendára • Zavraždenie Caesara • Augustus a cisárske obdobie • Umenie	
<i>Radostná zvesť</i>	113
Ježiš Kristus • Kázanie na hore • Kríž • Pavol a listy Korinťanom • Cisársky kult • Nero • Požiar Ríma • Prvé prenasledovania kresťanov • Katakomy • Titus ničí Jeruzalem • Rozptýlenie Židov	
<i>Ako sa žilo v ríši a na jej hraniciach</i>	118
Nájomné domy a vily • Termy • Koloseum • Germáni • Arminius a bitka v Teutoburskom lese • Limes • Cudzie kultúry v armáde • Traianove vojny v Dácii • Boje Marca Aurelia pri Viedni • Vojenský cisári • Úpadok Itálie • Šírenie kresťanstva • Diocletianove reformy • Posledné prenasledovanie kresťanov • Konštantín • Založenie Konštantínopola • Rozdelenie ríše • Kresťanstvo štátnym náboženstvom	
<i>Búrka</i>	125
Huni • Vizigóti • Sťahovanie národov • Attila • Lev Veľký • Romulus Augustulus • Odoakar a záver staroveku • Ostrogóti a Teodorich • Ravenna • Justinian • Corpus iuris a Hagia Sofia • Koniec Gótov • Longobardi	
<i>Začína sa hviezdnatá noc</i>	132
Temný stredovek? • Viera a povera • Pustovníci na stĺpoch • Benediktíni • Záchrana antického dedičstva • Význam kláštorov na severe • Krst Chlodovika • Úloha cirkvi v Merovejovskej ríši • Bonifác	

Niet iného boha okrem Alaha a Mohamed 138
je jeho prorok

Arábia, krajina púští • Mekka a Kaaba • Mohamedov pôvod a jeho život • Prenasledovanie a útek • Medina • Boj o Mekku • Posledná kázeň • Dobytie Palestíny, Perzie a Egypta • Požiar v alexandrijskej knižnici • Obliehanie Konštantínopola • Porobenie severnej Afriky a Španielska • Bitky pri Tours a Poitiers • Kultúra Arabov • Arabské čísla

Dobývateľ, ktorý zvládol aj vládnutie 147

Merovejovci a majordómi • Franská ríša • Karol Veľký • Vojny v Galii, Itálii a v Španielsku • Avari • Boje so Sasmi • Hrdinské spevy • Korunovácia za cisára • Posolstvo Hárún ar-Rašída • Rozdelenie a úpadok Karolovskej ríše • Svätopluk • Vikingovia • Ríše Normanov

Zápas o vládu nad kresťanským svetom 154

Východ a Západ v období Karolovcov • Kultúrny rozkvet v Číne • Vpády Maďarov • Kráľ Henrich • Oto Veľký • Rakúsko a Babenbergovci • Léna a poddaní • Hugo Kapet • Dáni v Anglicku • Duchovné léno • Boj o investitúru • Gregor VII. a Henrich IV. • Canossa • Robert Guiscard a Viliam Dobývateľ

Rytierski rytieri 161

Rytieri a jazdci • Hrady • Nevoľníci • Páža, panoš, pasovanie za rytiera • Rytierske povinnosti • Služba panej • Turnaje • Rytierska poézia • Pieseň o Nibelungoch • Prvá križiacka výprava • Gottfried z Bouillonu a dobytie Jeruzalema • Význam križiackych výprav

Cisár v časoch rytierov 169

Fridrich Barbarossa • Výmenný obchod a peňažné hospodárstvo • Talianske mestá • Cisárska ríša • Odpor a pád Milána • Slávnosť pasovania za rytierov v Mohuči • Tretia križiacka výprava • Fridrich II. • Guelfovia a ghibellinovia • Inocent III. • Magna charta • Vládcovia Sicílie • Úpadok Štaufovcov • Džingischán a vpády Mongolov • Bezvládie a pästné právo • Povešť o hore Kyffhäuser • Rudolf Habsburský • Porážka Otakara • Počiatky moci Habsburgovcov

<i>O mestách a ich občanoch</i>	182
Trhy a mestá • Obchodníci a rytieri • Cechy • Stavba katedrál • Žobraví mnísi a kajúcní kazatelia • Prenasledovanie Židov a kacírov • Pápeži v babylonskom zajatí • Storočná vojna s Anglickom • Jana z Arku • Život na dvore • Univerzity Karola IV. a Rudolfa Zakladateľa	
<i>Nový vek</i>	190
Občania Florencie • Humanizmus • Znovuzrodenie antiky • Rozkvet umení • Leonardo da Vinci • Mediciovci • Renesanční pápeži • Nové myšlienky v Nemecku • Umenie kníhtlače • Pušný prach • Pád Karola Smelého • Posledný rytier Maximilián • Landsknechti • Vojny v Itálii • Maximilián a Dürer	
<i>Nový svet</i>	198
Kompas • Španielsko a dobytie Granady • Kolumbus a Izabela • Objavenie Ameriky • Novovek • Kolumbov osud • Conquistadori • Hernando Cortéz • Mexiko • Montezumova smrť • Portugalci v Indii	
<i>Nová viera</i>	207
Stavba Chrámu sv. Petra • Lutherove tézy • Hus, Lutherov predchodca • Spálenie buly • Karol V. a jeho ríša • Plienie v Ríme • Ríšsky snem vo Wormse • Luther na Wartburgu • Preklad Biblie • Zwingli • Kalvín • Henrich VIII. • Úspechy Turkov • Rozdelenie ríše	
<i>Bojujúca cirkev</i>	214
Ignác z Loyoly • Tridentský koncil • Protireformácia • Bartolomejská noc • Filip II. • Bitka pri Lepante • Osamostatnenie Holandska • Alžbeta Anglická • Mária Stuartová • Porážka Armady • Anglické obchodné osady v Amerike • Indické obchodné spoločnosti • Počiatky anglického impéria	
<i>Hrôzostrašné časy</i>	220
Pražská defenestrácia • Tridsaťročná vojna • Gustáv Adolf • Valdštejn • Vestfálsky mier • Spustošené Nemecko • Prenasledovanie bosoriek • Vznik vedeckého obrazu sveta • Prírodovedné zákony • Galilei a jeho proces	

Jeden nešťastný a jeden šťastný kráľ 227

Karol I. Stuart • Cromwell a puritáni • Vzostup Anglicka • Rok „slávnej revolúcie“ • Bohatstvo Francúzska • Politika kardinála Richelieua • Mazarin • Ludovít XIV. • Kráľovo ráno • Versailles • Zdroje kráľovskej pokladnice • Bieda sedliakov • Lúpežné vojny

Čo sa medzitým stalo vo východnej Európe 234

Turecké výboje • Povstania v Uhorsku • Obliehanie Viedne • Ján Sobieski a oslobodenie Viedne • Princ Eugen • Ivan Hrozný • Peter Veľký • Založenie Petrohradu • Karol XII., švédsky kráľ • Jazda na Stralsund • Rozšírenie ruskej moci

Skutočne nová doba 241

Osvietenstvo • Tolerancia, rozum, ľudskosť • Kritika osvietenstva • Vzostup Pruska • Fridrich Veľký • Mária Terézia • Pruská armáda • Veľká koalícia • Sedemročná vojna • Jozef II. • Zrušenie nevoľníctva • Unáhlené reformy • Americká vojna za nezávislosť • Benjamin Franklin • Ľudské práva a černošskí otroci

Násilný prevrat 248

Katarína Veľká • Ludovít XV. a Ludovít XVI. • Na dvore • Zemepanské sudy • Rokoko • Mária Antoinetta • Zvolanie generálnych stavov • Útok na Bastilu • Vláda ľudu • Národné zhromaždenie • Jakobíni • Gilotína a Revolučný tribunál • Danton • Robespierre • Hrôzovláda • Odsúdenie kráľa • Víťazstvo nad cudzinou • Rozum • Direktórium • Susedné republiky

Posledný dobyvateľ 256

Napoleon na Korzike • Do Paríža • Obliehanie Toulonu • Dobytie Talianska • Egyptská výprava • Štátny prevrat • Konzulát a Napoleonov zákonník • Cisár Francúzov • Víťazstvo pri Slavkove • Zánik Svätej rímskej ríše národa nemeckého • František I. • Kontinentálna blokáda • Víťazstvo nad Ruskom • Španielsko a gerilová vojna • Aspern a Wagram • Odpor Nemecka • Veľká armáda • Ústup z Ruska • Bitka pri Lipsku • Viedenský kongres • Napoleonov návrat z Elby • Waterloo • Sv. Helena

<i>Človek a stroj</i>	270
Biedermeier • Parný stroj, parná loď, lokomotíva, telegraf, pradiarsky stroj a mechanický tkáčsky stav • Uhlie a železo • Rozbíjači strojov • Myšlienky socializmu • Marx a jeho učenie o triednom boji • Liberalizmus • Revolúcie v rokoch 1830 a 1848	
<i>Za oceánmi</i>	278
Čína do 18. storočia • Ópiová vojna • Tchajpchinské povstanie • Úpadok Číny • Japonsko okolo roku 1850 • Revolúcia v prospech cisára • Modernizácia Japonska s cudzou pomocou • Amerika po roku 1776 • Otrokárske štáty • Sever • Abraham Lincoln • Občianska vojna	
<i>Dve nové ríše v Európe</i>	285
Európa po roku 1848 • Cisár František Jozef a Rakúsko • Nemecký spolok • Francúzsko za Napoleona III. • Rusko • Úpadok Španielska • Oslobodenie balkánskych národov • Boj o Konštantínopol • Sardínske kráľovstvo • Cavour • Garibaldi • Bismarck • Protiústavná reforma vojska • Bitka pri Hradci Králové • Sedan • Vznik cisárstva v Nemecku • Parížska komúna • Bismarckova sociálna reforma • Odvolanie	
<i>Boj o rozdelenie sveta</i>	293
Priemysel • Trhy a surovinové zdroje • Británia a Francúzsko • Rusko-japonská vojna • Taliansko a Nemecko • Preteky v zbrojení • Rakúsko a krajiny na východe • Prvá svetová vojna • Nové zbrane • Revolúcia v Rusku • Vstup Ameriky do vojny • Mierový diktát • Pokrok vo vede • Koniec	
<i>Kúsok dejín, ktoré som sám zažil – krátke obzretie</i>	303
Nárast obyvateľstva na zemeguli • Porážka ústredných mocností v 1. svetovej vojne • Rozoštvávanie davu • Ústup tolerance z politického života v Nemecku, Taliansku, Japonsku a v Sovietskom zväze • Hospodárska kríza a začiatok 2. svetovej vojny • Propaganda a skutočnosť • Vyvražďovanie Židov • Atómová bomba • Veda v službách človeka • Pád komunistického systému • Medzinárodná pomoc ako zdroj nádeje	
<i>Život a dielo Ernsta H. Gombricha</i>	317

Predslov k vydaniu v roku 2004

Môj starý otec, Ernst Gombrich, zvyčajne pre deti nepísal. Dokonca ani neštudoval dejiny, ale históriu umenia. O to viac ho preto tešilo a zároveň prekvapovalo, že jeho prvá kniha *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov* si taký dlhý čas udržuje po celom svete toľko priaznivcov.

Stručné dejiny sveta napísal ako mladý muž vo veľkej časovej tiesni. Neskôr tvrdil, že oboje zrejme prispelo k ich trvalému úspechu. Neveľká kniha by však nikdy neuzrela svetlo sveta, keby sa vo Viedni v roku 1935 nenakopilo niekoľko náhod.

Takto teda táto knižka vznikla...

Po promócii na viedenskej univerzite zostal môj starý otec bez práce a ani nemal veľké vyhliadky, že si v tých hospodársky ťažkých časoch nejaké miesto nájde. Vtedy ho oslovil jeden priateľsky naklonený mladý lektor a opýtal sa ho, či by nemal chuť prezrieť si akúsi anglickú knihu o histórii pre deti a prípadne ju preložiť do nemčiny. Odporúčal im ju jeden spoločný priateľ, ktorý v Londýne študoval medicínu. Knižka sa mala objaviť v novej edícii „Veda pre deti“.

Môjho starého otca však dielo veľmi neoslovilo. Vydavateľovi Walterovi Neurathovi, ktorý neskôr vo Veľkej Británii založil vydavateľstvo Thames & Hudson, povedal, že sa ho neoplatí preložiť. „Myslím, že by som to sám napísal lepšie,“ vyhlásil pred Neurathom. Ten ho hneď vyzval, aby mu poslal na ukážku jednu kapitolu.

Keď starý otec dokončoval svoju doktorskú prácu, písal si s malou dcérou svojich priateľov, ktorá chcela vedieť, čo to vlastne skúma. Starého otca tešilo, keď jej zrozumiteľným spôsobom mohol vysvetľovať tému svojej doktorskej práce. Neskôr mi prezradil, že ho písanie vedeckým štýlom, ktorému sa počas štúdia tak intenzívne

venoval, začalo trochu unavovať. Pevne bol presvedčený o tom, že väčšinu problémov možno inteligentnému dieťaťu vysvetliť jednoduchými slovami, bez použitia málo zrozumiteľných odborných výrazov. Tak teda napísal pútavú kapitolu o období rytierov a poslal ju Neurathovi. Ten bol nanajvýš spokojný, ale dodal, že „celý rukopis by potreboval o šesť týždňov, aby knihu stihli načas vydať“.

Starý otec si vôbec nebol istý, či to stihne, ale výzva ho veľmi motivovala a sľúbil, že sa o to pokúsi. Rýchlo skoncipoval členenie knihy a rozhodol, ktorým udalosťiam zo svetových dejín sa bude venovať. Jednoducho sa sám seba v duchu opýtal, čo z minulosti najviac ovplyvnilo život väčšiny ľudí a čo si súčasníci z histórie najčastejšie pripomínajú. Potom sa pustil do práce a každý deň napísal jednu kapitolu. Predpoludním prečítal všetko, čo v rodičovskom dome našiel k danej téme dňa. Nápomocná mu bola jedna veľká encyklopédia. Poobede išiel do knižnice a čítal tam dokumenty z opisovaného obdobia, aby jeho výklad bol čo najhodnovernejší. Večery boli vyhradené písaniu. Len nedele vyzerali inak – ale skôr, ako ich vykreslím, musím predstaviť svoju starú mamu.

Ilse Hellerová, ako sa vtedy volala, pricestovala päť rokov pred týmito udalosťami z Čiech do Viedne, aby tu pokračovala v štúdiu hry na klavíri. Leonie Gombrichová – po ktorej sa volám zase ja – ju čoskoro prijala za svoju žiačku. Tak Ilse Hellerová spoznala svoju budúcu svokru skôr, ako sa stretla s vlastným manželom. Áno, bola to práve Leonie, ktorá oboch zoznámila a nabádala starého otca, aby novej žiačke poukazoval viedenské múzeá a pamätihodnosti. V roku 1935 ich víkendové výlety patrili už dlho k obľúbeným zvyklostiam – veď nasledujúci rok sa zosobášili. Jednej nedele, keď si na prechádzke Viedenským lesom spravili krátku prestávku – „možno sme si sadli do trávy na slnečnej čistinke, alebo sme

oddychovali na spadnutom kmeni,“ spomínala si stará mama – vytiahol starý ocko z náprsnej tašky zväzok papierov a opýtal sa: „Smiem ti niečo prečítať?“

„Bolo to dobre, že mi čítal,“ prezradila mi stará mama neskôr. „Už vtedy mal ten svoj hrozný rukopis.“

To „niečo“ boli samozrejme *Stručné dejiny sveta*. A staršej mame sa určite zapáčili, pretože hodiny predčítavania pokračovali aj v nasledujúcich týždňoch, až kým kniha nebola hotová. Starý otec odovzdal rukopis Walterovi Neurathovi presne v termíne. Keď si niekedy prečítate text nahlas, uvidíte, ako úžasne predčítavanie dotváralo ducha knihy. A na základe venovania môžete vytušiť, ako si môj starý otec tie chvíle cenil. Tvorbu ilustrácií zverili bývalému učiteľovi jazdy na koňoch. Kresby vyhotovil za honorár päť šilingov za kus. Starý otec zakaždým s pôžitkom poukazoval na to, že kone sú na obrázkoch oveľa vydatenejšie ako ľudia.

Keď kniha v roku 1936 vyšla, verejnosť ju prijala veľmi pozitívne a recenzenti písali, že starý otec musí byť veľmi skúseným učiteľom. Zakrátko ju preložili do piatich jazykov, avšak to už boli starí rodičia presťahovaní v Anglicku, kde aj navždy zostali. Nacionálni socialisti knihu čoskoro zakázali, pravdepodobne nie z antisemitických dôvodov, ale preto, lebo jej odkaz pokladali za príliš pacifistický.

Týmto sa však *Stručné dejiny sveta* nekončia. Niekoľko rokov po ukončení vojny sa starému otcovi podarilo opäť získať svoje autorské práva. Svet, v ktorom svoju útlú knižku kedysi napísal, sa mu však teraz zdal byť veľmi vzdialený. Niekoľko rokov sa nič nedialo, až potom, po viac ako troch desaťročiach, dostal ponuku z vydavateľstva DuMont. Takto v roku 1985 vyšlo druhé nemecké vydanie aj s novou záverečnou kapitolou. Starý otec sa opäť tešil z úspechu knihy a z početných prekladov. Iniciatívne prispôboval rozličné vydania pre čitateľov rôznych jazykov a zakaždým pozorne načúval poznámkam

prekladateľov. Proti jednému prekladu však vzniesol námietku. Okrem *Stručných dejín sveta* starý otec napísal všetky knihy v angličtine. Trval na tom, že ak by mala vyjsť anglická verzia, preklad vyhotoví sám. Celých desať rokov s anglickým prekladom váhal, hoci ho naň vydavateľia viackrát vyzývali. Jeho váhanie nepramenilo len z nedostatku času. Zdalo sa mu, že anglické dejiny sa vždy sústreďovali len na anglických kráľov a kráľovné. Dokážu anglické deti vôbec pochopiť historické dianie z európskej perspektívy?

Až udalosti deväťdesiatych rokov 20. storočia a vzrastajúci význam Európskej únie ho presvedčili, že by ich to predsa len mohlo zaujímať.

A tak sa v závere svojho dlhého a bohatého života podujal na zostavenie anglickej verzie svojej prvotiny.

Krátko po začatí práce na preklade sa mi s ľahkým prekvapením zdôveril: „Tak som sa znovu začítal do *Stručných dejín* a zistil som, že na tej knihe naozaj niečo je. Vieš, zdá sa mi, že je dobrá!“ Samozrejme, že urobil isté korektúry a pridal nové poznatky o prehistorických ľuďoch. Poprosil aj svojho syna, môjho otca, ktorý je špecialistom na raný buddhizmus, aby vylepšil 10. kapitolu.

Keď v roku 2001 vo veku 92 rokov zomrel, stále bol ešte zaneprázdnený anglickým prekladom. A tak nech mu teraz patria posledné slová: „Chcel by som zdôrazniť,“ napísal pred niekoľkými rokmi v predslove k tureckému vydaniu, „že túto knihu nechápem, a ani som ju nikdy nechápal, ako náhradu za učebnice dejepisu, ktoré sa používajú v školách na celkom iný účel. Prajem si, aby sa moji čitatelia uvoľnili a sledovali dejiny bez toho, aby si robili poznámky, či pamätali mená a dátumy. Zato im sľubujem, že ich z nich nikdy nebudem skúšať.“

Júl 2004, Leonie Gombrichová

Kedysi raz bol

Takmer všetky príbehy sa začínajú slovami „kedysi raz bol“. Náš príbeh by chcel porozprávať o tom, čo bolo kedysi. Kedysi si bol malý a ani si nedosiahol na ruku svojej matky. Pamätáš sa ešte na to? Keby si chcel, mohol by si porozprávať príbeh, ktorý by sa začínal asi takto: Kedysi bol raz malý chlapec – alebo malé dievča – a to som bol ja. A ešte predtým si bol aj batola. Nemôžeš sa síce na to pamätať, ale vieš, že to tak muselo byť. Aj tvoj otec a tvoja mama boli kedysi malí. Aj starý otec a stará mama. A to je už poriadne dávno. Ale aj tak to vieš. Veď teraz hovoríme: Oni sú už starí. A aj oni raz mali starých otcov a staré mamy, ktorí by mohli povedať: kedysi raz bol. A tak to ide dozadu ďalej a ďalej. Pred každým „kedysi raz bol“ stojí niekto ďalší. Stál si už niekedy medzi dvoma zrkadlami? Niekedy to musíš vyskúšať! Uvidíš samé zrkadlá a zrkadlá, stále menšie a menšie, nezreteľnejšie, ale stále, stále a stále a žiadne z nich nie je posledné. A aj keď už nedokážeš ďalšie rozoznať, vieš, že pokračujú stále dozadu.

Práve tak je to aj s tým „kedysi raz bol“. Nie sme schopní predstaviť si, že sa to raz skončí. Starý otec praoťca, prapraoťca, praprapraoťca – až sa z toho točí hlava. Povedz si to však pomaly ešte raz a časom si to už budeš vedieť predstaviť. A potom ešte raz. Rýchlo sa tak dostaneme do starých a potom až prastarých časov. Stále ďalej dozadu ako pri zrkadlách. Lenže na začiatok nedospejeme nikdy. Za každým začiatkom narazíme na ďalšie „kedysi raz bol“.

Je to ako jama, ktorá nemá žiadne dno! Dostávaš závrat, keď hľadáš do tej hĺbky? Aj ja. Hoďme preto do šachty horiaci papier. Pomaly padá nadol, stále hlbšie a hlbšie. A počas pádu osvetľuje steny šachty. Vidíš ho tam ešte dole? Klesá stále nižšie – a teraz je už tak da-

Keď sa postavíš medzi dve zrkadlá a chceš si spočítať, koľkokrát sa vidíš, nikdy by si sa nedopočítal.

leko, že vyzerá ako malá hviezdička v tmavej hĺbke – stále menšia a menšia, až sa celkom stratí.

So spomienkou je to už tak. S ňou si svietime do minulosti. Najskôr do našej osobnej, potom sa na minulosť pýtame starých ľudí, neskôr pátrame po listoch ľudí, ktorí už dávno zomreli. Tak si svietime stále viac dozadu. Existujú budovy, v ktorých sa uchovávajú staré listy a listiny, nazývajú sa archívy. Nájdeš v nich listy, ktoré ľudia napísali pred celými storočiami. V jednom takom archíve som mal kedysi v rukách list a na ňom stálo len niekoľko slov: „Drahá mama! Včera sme na jedlo dostali znamenité hľuzovky. Tvoj Viliam.“ Napísal ich jeden malý taliansky princ pred štyristo rokmi. Hľuzovky sú vzácne jedlo.

To sme však videli len okamih. A naše svetlo padá stále rýchlejšie a rýchlejšie. 1 000 rokov, 2 000 rokov, 5 000 rokov, 10 000 rokov. Aj vtedy boli deti, ktoré rady jedli dobré jedlá, ale nemohli ešte písať žiadne listy. 20 000, 50 000 – aj vtedy ľudia hovorili „kedysi bol raz“. A svetlo našej spomienky je už celkom maličké. Potom zhasne. My však vieme, že minulosť siaha ešte hlbšie. Do dávneho praveku,

keď neexistovali ľudia. Keď vrchy nevyzerali tak ako dnes. Niektoré boli vyššie. Dážď ich za tú dlhú dobu vyhladil, až sa z nich stali ploché kopce. Ďalšie tu ešte vôbec neboli. Postupne, počas miliónov rokov, sa vynorili z morí.

Lenže ešte pred tými kopcami tu boli zvieratá, ale celkom iné ako dnes. Boli obrovské a vyzerali ako draky. Odkiaľ to vieme? Hlboko pod zemou sa niekedy nájdu ich kosti. V Prírodovednom múzeu vo Viedni môžeš vidieť, napríklad, *Diplodoca*. Pozoruhodné meno – *Diplodocus*. A ešte pozoruhodnejšie zviera. Nezместilo by sa do jednej, ba ani do dvoch izieb. Bolo vysoké ako veľké stromy a chvost malo dlhý skoro ako polovica futbalového štadióna. Keď taký veľjašter – a *Diplodocus* patril medzi mnohé vtedajšie veľjaštery – v praveku kráčaľ pralesom, musel narobiť poriadny hluk.

No ani toto nebol začiatok. Stále sa môžeme vracáť do minulosti mnoho tisíc miliónov rokov. Lahko sa to povie, ale skús si to predstaviť. Vieš, aká dlhá je jedna sekunda? Taká dlhá, ako keď povieš dvadsaťjeden. A ako dlho trvá tisíc miliónov sekúnd? 32 rokov! Tak si len pomysli, ako dlho trvá tisíc miliónov rokov! Vtedy ešte nežili ani veľjaštery, len slimáky a mušle. A ešte predtým neexistovali ani rastliny. Celá Zem bola „pustá a prázdna“. Nebolo na nej nič. Žiadne stromy, žiadne kroviny, žiadna tráva, žiad-

Veľjašter Diplodocus žil na zemi dávno predtým, než vznikol človek či naše kopce. Bol to nesmierne silný, ale neškodný bylinožravec.

ne kvety, vôbec žiadna zeleň. Len pustatina s kameňmi a more, prázdne more bez rýb, bez mušlí a dokonca aj bez bahna. A keby si sa započúval do šumu jeho vln, čo by si počul? „Kedysi raz bol.“ Naša Zem kedysi raz bola pravdepodobne len hmlovitým oblakom z plynov, aké dnes, oveľa väčšie, môžeme vidieť pomocou astronomických ďalekohľadov. Celé miliardy a bilióny rokov krúžila okolo Slnka, najskôr bez skál, bez vody a bez života. A predtým? Predtým ešte neexistovalo ani naše milované slniečko. Len cudzie tajuplné obrovské hviezdy a menšie nebeské telesá vírili pomedzi hmloviny plynov v nekonečnom, nekonečnom vesmíre.

„Kedysi raz bol“ – aj ja už z toho dostávam závrat, keď sa tak nakloním. Poď, pôjdeme rýchlo späť k Slnku, k našej Zemi, k peknému moru, k rastlinám, k mušliam, k veľjašterom, k našim kopcom a potom k ľuďom. Nie je to, ako keby sme sa vracali domov? A aby nás tie slová „kedysi raz bol“ neťahali stále nižšie do bezodnej diery, musíme sa zakaždým rýchlo opýtať: „Stáť! A *kedy* to bolo?“

A keď sa okrem toho ešte spýtame „ako to vlastne bolo“, potom sa už pýtame na dejiny. Nie na nejakú históriu, ale na históriu, na skutočné dejiny ľudstva. Tak s nimi teda začnime.

Najväčší vynálezcovia, akí kedy žili

V Heidelbergu raz kopali jamu. Hlboko pod zemou v nej našli kosť. Bola to ľudská kosť – ľudská dolná čeľusť. Podobnú dolnú čeľusť však nemá žiaden súčasný človek. Taká bola robustná a pevná. Veľmi pevné boli aj jej zuby. Človek, ktorému patrila, mohol zaiste veľmi silno hrýzť. A žiť musel veľmi dávno, pretože inak by sánka neležala tak hlboko pod zemou!

Inde v Nemecku, v Neandertali, našli zas raz časť lebky. Ľudskú lebku. Nemusíš sa jej báť, naopak, bolo to veľmi zaujímavé. Pretože ani podobné lebky sa už dnes nevyskytujú. Ten človek mal len veľmi slabo vyvinuté čelo, naproti tomu sa vyznačoval výraznými nadočnicovými oblúkmi. Za čelom však máme mozog, a keď ten človek mal len malé čelo, jeho schopnosť myslieť bola pravdepodobne slabšia. Určite sa s myslením natrápil viac ako my dnes. Kedysi teda žili ľudia, ktorí menej mysleli, ale mohli lepšie hrýzť ako naši dnešní súčasníci. Aspoň tak sa to predpokladalo, keď lebku objavili. A donedávna to aj platilo.

„Stáť!“ zakričíš teraz. „To je proti našej dohode. *Kedy* žili títo ľudia, akí boli a ako sa to vlastne všetko stalo?“

Ja sa začnem červenáť a musím ti odpovedať: To ešte presne nevieme, ale raz na to prídeme. Keď vyrastieš, možno pri odhaľovaní týchto záhad pomôžeš. Veľa toho nepoznáme, lebo títo ľudia ešte nevedeli písať. A naše spomienky tak hlboko do minulosti nesiahajú. (Medzitým sa až tak veľmi červenáť nemusím, pretože niečo z toho, čo som kedysi napísal, dnes už celkom neplatí. Čosi som však aj správne prorokoval. Dnes vieme oveľa presnejšie, kedy títo ľudia žili. Prišli na to prírodovedci, ktorí objavili, že niektoré látky, ako napríklad drevo, rastlinné vlákna a vulkanické horniny, sa pomaly, ale pravidelne menia. Na základe toho sa dá vyrátať, kedy vznikli, alebo kedy rástli. Vedci medzitým usilovne pátrali po ďalších ľudských pozostatkoch. Na rôznych miestach sa kopalo, ale predovšetkým v Afrike a v Ázii sa našli ľudské kosti prinajmenšom také staré ako čelust z Heidelbergu. Niektoré sú však aj oveľa staršie. Boli to naši predkovia s výraznými nadočnicovými oblúkmi a plochými čelami, ktorí možno už pred dvoma miliónmi rokov začali používať kamene ako nástroje. Jedna z lebiek, ktorá sa prednedávnom objavila v Afrike, je pravdepodobne stará až štyri milióny rokov. Neander-

tálski ľudia sa objavili pred 100 000 rokmi a žili na zemi takmer 70 000 rokov. Musím sa im ospravedlniť, pretože aj keď mali mohutné nadočnicové oblúky, ich mozog nebol výrazne menší než u väčšiny dnešných ľudí. Naši najbližší priami predchodcovia sa objavili pravdepodobne až pred 30 000 rokmi.)

„Ale všetko to pravdepodobne, bez mien a bez presných dátumov, to predsa nie je história!“ budeš určite namietat. A v tom máš pravdu. To všetko sa stalo ešte predtým, než sa začala písať vlastná história. Preto aj celú epochu nazývame prehistóriou alebo pravekom. V prehistórii vieme len približne, kedy sa čo stalo. Predsa však niečo vieme o ľuďoch, ktorých nazývame aj praľuďmi. Ešte predtým, než sa začali skutočné dejiny – a tie sa začnú v nasledujúcej kapitole – mali pravekí ľudia všetko podstatné, čo máme aj dnes. Šaty, domy a nástroje, pluh na oranie, obilie na upečenie chleba, kravy na dojenie, ovce na strihanie vlny, psov na lov a za spoločníkov, luk a šíp na strieľanie, helmu a štít na ochranu. Všetko toto tu niekedy muselo byť prvýkrát a niekto to musel aj vymyslieť. Pomysli, nie je to napínavé? Pračlovek musel raz prísť na to, že mäso z divých zvierat sa dá ľahšie rozhrýzť, keď sa najskôr opečie nad ohňom. Alebo to bola žena? A raz niekto prišiel na to, ako založiť oheň. Predstav si, čo to muselo znamenať – urobiť oheň. Dokážeš to aj ty? Nie však so zápalkami, tie predsa vtedy ešte neboli! Dve drievka sa navzájom tak dlho treli o seba, až sa rozhorúčili a nakoniec začali tlieť. Vyskúšaj si to niekedy! Uvidíš, aké je to ťažké!

Aj nástroje niekto vymyslel. Žiadne zviera nástroje nepozná, len človek. Najstaršími nástrojmi boli jednoduché konáre alebo kamene. Ľudia však čoskoro začali kameň osekávať do zahrotených klinov. Množstvo takýchto opracovaných kameňov sa našlo pod zemou. No a keďže všetky nástroje boli vtedy len z kameňa, aj celé toto obdobie sa nazýva staršou dobou kamennou. Domy si však

Ľudia vtedy postaviť nevedeli. Nebolo to veľmi príjemné, pretože počasie bývalo chladné. Miestami dokonca oveľa chladnejšie ako dnes. Zimy bývali dlhšie a letá kratšie, než sme zvyknutí. Sneh vydržal po celý rok aj v nižších polohách údolí a obrovské ľadovce pokryli roviny severnej Európy. Možno preto povedať, že staršia doba kamená trvala ešte počas doby ľadovej. Praľudia museli mrznúť a určite boli radi, keď našli nejakú jaskyňu, ktorá ich aspoň trochu ochránila pred vetrom a chladom. Preto im niekedy hovoríme aj jaskynní ľudia, hoci natrvalo v jaskyniach asi nebývali.

Vieš, čo ešte jaskynní ľudia vymysleli? Prídeš na to? *Reč.* Myslím tým naozajstnú reč. Aj zvieratá dokážu kričať, keď im niečo spôsobuje bolesť, alebo vydávať varovné zvuky, ak zácítia nebezpečenstvo. Nevedia však veci označovať slovami. To vedia len ľudia. A praľudia boli prví na svete, čo to dokázali.

A vymysleli ešte aj niečo veľmi pekné, maľbu obrazov a vyrezávanie. Na jaskynných stenách nachádzame množstvo obrazov a rytín, ktoré vytvorili. Ani súčasný maliar by to nezvládol lepšie. Uvidíme tam aj zvieratá, ktoré už veľmi dávno vyhynuli. Slony s dlhou srstou a zakrivenými klami: mamuty. Ale aj iné zvieratá z doby ľadovej. Čo si myslíš, prečo praľudia maľovali obrazy zvierat na steny jaskýň? Len na ozdobu? V jaskyni však bola tma! S istotou to vysvetliť nevie nikto, ale myslíme si, že sa pokúšali čarovať. Tie zvieratá boli cieľom ich lovu, bez nich by hladovali. Pravdepodobne verili, že keď namaľujú obrazy, tak aj zvieratá samy čoskoro prídu do ich blízkosti. Veď aj my niekedy zo žartu hovoríme: „Namaľuj čerta a ten je hneď za dverami.“ Takže chceli vymyslieť aj čarovanie a bolo by pekné, keby sa im to bolo podarilo. Dodnes to však nik nedokáže.

Doba ľadová trvala nepredstaviteľne dlho, desaťtisíce rokov. Bolo to dobre, pretože ľudia, ktorí sa s mysléním ešte veľmi natrápili, by inak nemali dostatok času

Mamuty, byvoly, divé kone, soby – všetko sny o šťastnom love – maľoval človek staršej doby kamennej na steny svojich jaskýň.

všetko vymyslieť. Postupne sa však na zemi otepľovalo a ľadovec v lete ustupoval na najvyššie končiare. Ľudia, ktorí už vyzerali ako my, sa pri teplejšom počasi naučili pestovať stepné trávy. Z nich získavali zrnú na múku a prípravu cesta. Cesto upiekli na ohni a tak vznikol chlieb.

Čoskoro sa naučili stavať domy a chovať zvieratá. Putovali so svojimi stádami krajinou, podobne ako dnes, napríklad, Laponci. V lesoch stále žilo množstvo divej zve-

ri, vlkov a medveďov, a preto niektorí ľudia, tak ako sa na takých vynálezcoch patrí, prišli na veľkolepý nápad. Domy si postavili nad vodou pri brehoch jazier, na koloch zatĺčených do dna. Nazývame ich nákolnými stavbami. Kamenné nástroje vedeli dokonale opracovať a vyhladiť. Pomocou ďalšieho tvrdého kameňa vyvŕtali do sekeriek otvor pre násadu. To len bola práca! Určite trvala celú zimu. Neraz sa stalo, že celkom na záver sa sekerka rozštíepila a začať bolo treba odznovu.

Neskôr objavili, že nádoby sa dajú formovať z hliny a potom ich možno v ohni vypáliť na keramiku. Povrch nádob nádherne zdobili. Zvieratá však už vtedy, v *mladšej dobe kamennej*, nemali. A nakoniec, asi pred 6 000 rokmi, približne 4 000 rokov pred Kristovým narodením, vynali nový, lepší a pohodlnejší spôsob výroby nástrojov: objavili kov. Samozrejme nie všetky kovy naraz. Najskôr to boli zelené kamienky, ktoré keď sa v ohni roztavili, vytiekla meď. Meď sa nádherne leskne a dajú sa z nej vykovať hroty šípov alebo sekerky. Je však veľmi mäkká a otupí sa skôr ako tvrdý kameň.

Ľudia sa opäť vynali. Zistili, že keď primiešajú ďalší veľmi zriedkavý kov, meď stvrdne. Tento kov je cín a zlúčenina medi a cínu sa nazýva bronz. Doba, v ktorej ľudia svoje helmy a meče, sekery a kotlíky, ale aj náramky a náhrdelníky zhotovovali z bronzu, sa nazýva *doba bronzová*.

Teraz si ešte raz predstav ľudí oblečených do zvieračích kožušín, ako pádlujú v čnoch, vydlabaných z kmeňa stromu, k svojim nákolným osadám. Prinášajú obilie alebo soľ zo soľných baní, pijú z nádherných hlinených džbánov. Ženy a dievčatá sa zdobia náhrdelníkmi z farebných kamienkov, ale už aj zlatom. Myslíš si, že sa odvtedy veľa zmenilo? Boli to ľudia ako my. Často zloomyseľní, neraz krutí a úskoční. To sme, žiaľ, aj my. Už aj vtedy sa neraz stalo, že matka sa obetovala pre vlastné dieťa. Aj vtedy sa priateľ dokázal vzdať života pre

Osada na vode s nákolnými stavbami z mladšej doby kamennej alebo z doby bronzovej. Podobné sídliská vznikali už pred 8 000 rokmi.

priateľa. Nie častejšie, ale ani nie zriedkavejšie ako dnes. Prečo by aj? Veď to bolo len pred 10 000 až 3 000 rokmi! Odvtedy sme nemali čas zásadnejšie sa zmeniť.

Keď hovoríme, alebo ujedáme z chleba, alebo keď pracujeme s nejakým nástrojom, či sa zohrievame pri ohni, mali by sme si niekedy s vďakou spomenúť na pračloveka, ktorý bol najväčším vynálezcom, aký kedy žil.

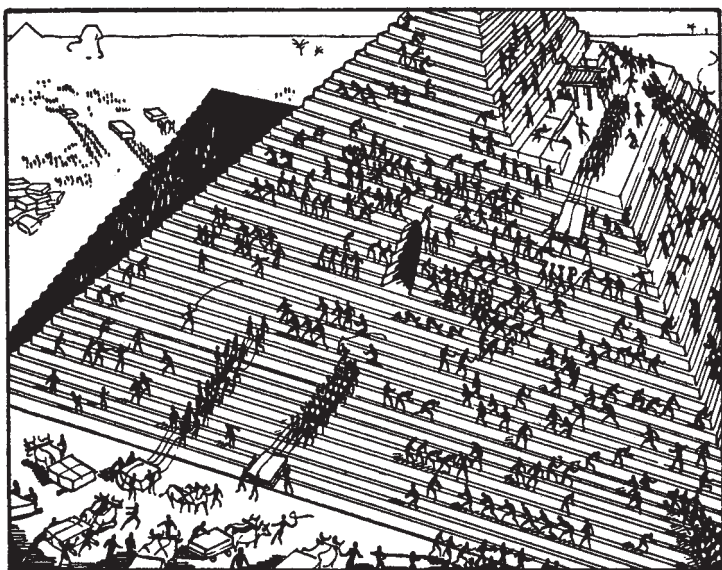
Krajina na Nile

Teraz – ako som ti sľúbil – sa začnú dejiny. Začnú sa slovom *vtedy*. Takže: vtedy pred 5 100 rokmi, asi roku 3100 pred n. l., vládol v Egypte kráľ, ktorý sa volal Menes. Keby si chcel presnejšie poznať cestu do Egypta, mal by si sa spýtať niektorej lastovičky. Každú jeseň, keď sa ochladí, letí na juh. Cez kopce najskôr do Talianska a potom kus ponad more do Afriky, do tej časti Afriky, ktorá leží od Európy najbližšie. V tých miestach sa rozkladá aj Egypt.

V Afrike je veľmi horúco a celé mesiace neprší. V mnohých oblastiach tam preto takmer nič nerastie a rozprestiera sa len púšť. Tak je to aj vpravo a vľavo od Egypta. Ani v Egypte veľa neprší. Veľa dažďa tam však nebolo treba, pretože stredom krajiny tečie Níl. Dvakrát do roka, keď pri jeho prameňoch husto pršalo, zaplavoval celú zem. Vtedy bolo treba pomedzi domy a palmy plávať na loďkách. A keď záplavy poklesli, zem bola zázračne napojená a zúrodnená jemným blatom. Obiliu sa potom na horúcom slnku darilo tak dobre ako nikde inde. Egypťania preto v modlitbách od najstarších čias Níl zbožňovali, akoby bol sám ich milým bohom. Chcel by si počuť jednu pieseň, ktorú mu pred 4 000 rokmi spievali?

„Chvála ti, ó Níl, ty, ktorý zo zeme prameníš a prichádzaš dať Egyptu potravu. Ty, ktorý polia zavlažuješ a všetok dobytok napojiť dokážeš. Ty, ktorý aj púšť, vzdialenú od všetkej vody, ovlažiš. Ty, ktorý umožníš jačmeňu i pšenici rásť, sýpky plniš, stodoly nasýpaš a aj chudobným čosi zanecháš. Pre teba hráme na harfe a spievame.“

Takto teda spievali starí Egypťania. A mali pravdu. Pretože vďaka Nílu krajina zbohatla a veľmi zosilnela. Nad všetkými Egypťanmi vládol jeden kráľ. Prvý kráľ, ktorý zjednotil celý Egypt, bol práve Menes. Pamätáš sa ešte, kedy to bolo? Asi roku 3100 pred Kristom. Spomenieš

Desaťtisíce robotníkov celé roky stavalo kráľovskú hrobku. Zápražky s volmi síce priviezli ťažké kvádre, ale nahor ich musela vytiahnuť sila ľudských rúk.

si, ako v biblických príbehoch nazývali egyptských kráľov? *Faraóni*. Taký faraón mal neskutočnú moc. Býval v obrovskom kamennom paláci s vysokými, hrubými stĺpmi a s mnohými nádvoriami. Čo rozkázal, to sa muselo splniť. Keď si to zažiadal, celý národ pracoval len preňho. A žiadal si to často.

Faraón Cheops, ktorý žil nedlho po Menesovi, asi roku 2500 pred Kristom napríklad rozkázal, že všetci poddaní musia budovať jeho hrobku. Mala to byť stavba vysoká ako hora. Aj sa tak stalo a hrobka stojí dodnes. Je to slávna Cheopsova pyramída. Hádám si ju už videl na obrázkoch. Ale jej skutočná veľkosť sa dá len ťažko predstaviť. Zmestil by sa do nej aj ten najväčší kostol. Po obrovských blokoch sa dá vyšplhať nahor, čo pripomína horolezecký výkon. A predsa tieto obrovské kamenné kvádre navrášili na seba ľudia, pritom nemali ešte žiadne stroje. Nanajvýš

tak valce a páky. Všetko sa muselo ťahať a posúvať holými rukami. Predstav si to v tých afrických horúčavách! A tak počas mesiacov, keď nebolo treba pracovať na poli, drelo na faraóna hádam 100 000 ľudí celých 30 rokov. A keď padali únavou, poháňal ich kráľov dozorca hroším bičom. Ťahali a dvíhali obrovské bremená, to všetko pre kráľov hrob.

Možno si položíš otázku, prečo si kráľ dal vybudovať taký obrovský hrob. Súvisí to so staroegyptským náboženstvom. Egypťania verili v existenciu množstva bohov. Takých ľudí nazývame pohanía. Verili, že viacerí bohovia kedysi panovali na zemi ako králi, napríklad boh Ozi-
ris a jeho manželka Izis. Boli presvedčení, že aj slnko je boh a volal sa Amon. V podsvetí vládol boh Anubis so šakaľou hlavou. Mysleli si, že každý faraón je synom boha slnka. Inak by sa ho predsa tak nebáli a nedali by si od neho toľko rozkazovať. Pre svojich bohov tesali z kameňa obrovské majestátne sochy, vysoké ako päťposchodové domy, a stavali im chrámy, veľké ako celé mestá. Pred chrámami stáli vysoké zahrotené kamene, celé z jedného kusa granitu, ktoré nazývame obelisky. Slovo pochádza z gréčtiny a znamená „tyč“. Vo viacerých európskych mestách môžeš obdivovať obelisky, ktoré boli privezené z Egypta.

V egyptskom náboženstve boli posvätné niektoré zvieratá, napríklad mačky. Viacerých bohov si predstavovali vo zvieracej podobe a tak ich aj zobrazovali. Aj bytosť s ľavým telom a ľudskou hlavou, ktorú nazývame sfinga, predstavovala pre Egypťanov mocného boha. Jej obrovská socha sa nachádza pri pyramídach a je taká veľká, že by sa do jej vnútra schoval celý jeden chrám. Obraz levieho boha stráži už viac ako 5 000 rokov hroby faraónov a z času na čas ho zaveje púštny piesok. Kto vie, ako dlho tam ešte bude držať stráž?

Najdôležitejšou v pozoruhodnom náboženstve Egypťanov bola však viera, že duša človeka síce opúšťa po smr-

Egyptania privádzajú mŕtvého na miesto posledného odpočinku. Na stenách sú obrazy s bojovými scénami, posolstvami, remeselníkmi a s púťou duše na bárke zosnulých.

ti jeho telo, ale že ho naďalej istým spôsobom potrebuje. Egypťania boli presvedčení, že duša by nezniesla, keby sa jej bývalé telo po smrti rozpadlo na prach.

Telá zosnulých preto dômyselným spôsobom uchovávali. Natierali ich masťami a rastlinnými šťavami a obmotávali ich dlhými pásmi plátna. Zakonzervovanú mŕtvolu, ktorá sa nikdy nemala rozložiť, nazývame múmia. Mnohé múmie sa nerozpadli dodnes, ani po mnohých tisícoch rokov. Múmie Egypťania vložili najskôr do drevenej rakvy, drevenú rakvu do kamennej rakvy a ani kamenná rakva nešla pod zem, ale do skalnej hrobky. Keď si to niekto mohol dovoliť, ako „syn slnka“, faraón Cheops, tak si dal navŕšiť celý kamenný kopec. Tam, celkom hlboko vnútri, bude múmia predsa v bezpečí! Tak každý aspoň dúfal. Lenže všetka námaha a všetka moc kráľa Cheopsa boli zbytočné. Pyramída je prázdna.

Múmie ďalších kráľov a mnohých starých Egyptanov sa však podarilo nájsť ešte v ich hrobách. Tieto hroby sú zariadené ako domy pre duše, keby prišli navštíviť svoje telo. Preto tam nanosili potraviny, nábytok, odevy a veľa obrazov zo života zosnulého. A aj obraz jeho samého, aby duša hneď trafila k správne mu hrobu, keby ho chcela navštíviť.

Na veľkých kamenných reliéfoch a obrazoch namaľovaných krásnymi pestrými farbami vidíme dodnes všetko, čomu sa Egypťania venovali a ako život vtedy vlastne vyzeral. Aj napriek tomu, že nemaľovali celkom správne a prirodzene. To, čo je v skutočnosti za sebou, nakreslili obvykle nad seba. Aj postavy bývajú strnulé: telo vidíme spredu, ale ruky s nohami zo strany, takže vyzerajú, akoby boli dorovna vyžehlené žehličkou. Lenže to, o čo im išlo, starí Egypťania dosiahli. Každú maličkosť vidíme celkom presne: ako do veľkých sietí v Níle chytajú kačičky, veslujú a rybárčia dlhými oštepami, pumpujú vodu do kanálov na závlahu polí, na pastviny ženú kravy a kozy, mlátia obilie a pečú chlieb, šijú šaty a obuv, vyrábajú sklo – áno, to už vtedy dokázali! –, formujú tehly a stavajú domy. Vidno však aj, ako sa dievčatá zabávajú s loptou alebo hrajú na flaute, ako muži pochodujú do vojny a naspäť vedú cudzích zajatcov, napríklad černochoch, aj s bohatou korisťou.

V hrobách vznešených Egypťanov pozorujeme, ako zo susedných krajín prichádzajú poslovia a prinášajú poklady, ako kráľ vyznamenáva verných ministrov. Ukazujú nám zosnulých, ako sa modlia so zdvihnutými rukami pred obrazmi bohov, ale aj živých doma pri slávnostných hostinách, kde speváci spievajú v sprievode harfy a komedianti predvádzajú svoje umenie.

Okrem takýchto pestrých obrazov možno rozoznať aj malé obrázky ľudí a sov, zástaviek, kvietkov, stanov, chrobákov, nádob, ale aj cikcakovitých línií a špirál tesne vedľa seba alebo pod sebou. Čo to môže byť? Toto nie sú obrazy, ale to je ich písmo. Nazývame ho hieroglyfmi.